

עניינים תוכן

1.	מבוא	4
2.	רקע תיאורטי	5
2.1	סוגי עובדים זרים בישראל	6
2.2	ההשלכות הכלכליות של הגירת עבודה בישראל	6
2.3	ההשלכות החברתיות של הגירת עבודה בישראל	7
2.4	עוני ואי שוויון בישראל	8
2.5	שיעור האבטלה בישראל	10
2.6	עובדים זרים בענף הבניין	10
2.7	מגמות בשוק הדיור	12
2.8	עובדים זרים בענף החקלאות	12
2.9	מדד המחירים לצרכן ומדד מחירי הפירות והירקות	14
2.10	עובדים זרים בענף הסיעוד	15
2.11	אכיפה ופיקוח על העסקת עובדים זרים	16
2.12	השפעת עובדים זרים על השכר	17
2.13	עובדים זרים במדינות אחרות	17
3.	דיון	19
3.1	ענף הבניין	20
3.2	ענף החקלאות	21
3.3	ענף הסיעוד	22
3.4	אבטלה	23
4.	סיכום	24
5.	ביבליוגרפיה:	26
6.	רשימת טבלאות	31
7.	רשימת איורים וגרפים:	31
8.	טבלאות	33
9.	גרפים ואיורים	34

רשימת טבלאות:

- טבלה 1 : שכר ממוצע למשרת שכיר של עובדים מחו"ל ועובדים ישראלים, לפי ענף, 2014, בש"ח, במחירים שוטפים 33
- טבלה 2 : מספר מועסקים בענף הבנייה, 1988-2008 (חוקיים ובלתי חוקיים) 33
- טבלה 3 : ההפחתה ההדרגתית שתוכננה במכסת העובדים הזרים בחקלאות 33

רשימת איורים:

- איור 2 : שיעור תחולת העוני..... 34
- איור 3 : מדד ג'ני לאי שוויון..... 34
- איור 4 : שיעור אבטלה שנתי בישראל, 2000-2017..... 35
- איור 5 : שינויים במחירי הדיור, 2000-2017..... 35
- איור 6 : שינויים במדדי מחירים בתחום הדיור, 01.2000-12.2015..... 35
- איור 7 : עובדים בחקלאות, גינון ועיור בישראל (באלפים), 1960-2011..... 36
- איור 8 : מדד המחירים השנתי לצרכן, 2000-2016..... 36
- איור 9 : מדד מחירי ירקות והפירות השנתי לצרכן, 2000-2016..... 36
- איור 10 : עובדים זרים חוקיים ששוהים בישראל, בחלות לענפים ושנים, 2010-2016..... 37
- איור 11 : עובדים זרים לא חוקיים ששוהים בישראל, בחלות לענפים ושנים, 2010-2016..... 37

מבוא

החל מתחילת שנות התשעים של המאה העשרים מאפשרת ישראל למהגרי עבודה להיכנס לשטחה על מנת לעבוד בתחומים נדרשים. זאת, בשל הדרדרות המצב הבטחוני אל מול הפלסטינים ותושבי השטחים הערבים החל מסוף שנות השמונים. בשנים האחרונות, מועסקים עובדים זרים בישראל בשלושה ענפים מרכזיים: בניין, חקלאות וסיעוד. העבודה תתמקד במהגרי העבודה ולא תתייחס לעובדים פלסטינים שעובדים בישראל או לעובדים יומיים מירדן שעובדים בבתי המלון באילת.

מטרת עבודה זו היא לבדוק כיצד השפיע יבוא העובדים הזרים על הכלכלה הישראלית, ומה הם החסרונות והיתרונות שבהעסקת עובדים זרים כדרך קבע. זאת, תוך כדי התייחסות להשפעת יבוא העובדים הזרים על שיעור האבטלה ודחיקת העובדים המקומיים, לשיעור העוני ותחולתו ולאירועים כלכליים ומגמות משמעותיות שליוו את המשק בשבע עשרה השנים האחרונות, החל משנת 2000. זאת, תוך כדי התמקדות בענפים המרכזיים בהם מועסקים עובדים זרים במשק הישראלי.

על מנת לענות על שאלת המחקר, אשתמש בתיאוריות כלכליות רלוונטיות העוסקות בהעסקת עובדים זרים ובהשפעתם על המשק. כמו כן, אתייחס גם להשפעת ההעסקה של עובדים זרים על רמות העוני ואי השוויון ורמת האבטלה במשק, תוך הבאת נתונים כלכליים רלוונטיים. זאת, בכדי לבדוק האם יש קשר בין העסקת עובדים זרים לגורמים השונים, והשוואת המצב בארץ למתרחש במדינות אחרות.

רקע תיאורטי

קליטת מהגרי עבודה לישראל החלה בתחילת שנות התשעים, והושפעה מאוחר יותר גם מהאינתיפאדה השנייה שפרצה בנובמבר 2000. בעקבות הדרדרות המצב הבטחוני בישראל, החליטה הממשלה למנוע את כניסתם של עובדים מ'השטחים' למשך תקופות ארוכות. יישום החלטה זו יצר מחסור בכוח אדם, שהורגש במיוחד בענף הבניה, ששיווע לידיים עובדות לאור הצורך בבניית דירות חדשות רבות על מנת לתת מענה לעליה ארצה ממדינות ברית המועצות. בעקבות המצב שנוצר, הופעל לחץ על ממשלת ישראל לאפשר הבאה של עובדי זרים שיתפסו את מקום העובדים הפלסטינים, וכך החלה תופעת ההעסקה של עובדים זרים בישראל. יש לציין כי היום, מרבית העובדים הזרים החוקיים, מובאים לישראל מכוחם של הסכמים בילטרליים הנחתמים בין ישראל למדינות שונות מהן באים העובדים, וקובעים את תנאי הבאתם והעסקתם (אמיר וגוטליב, 2005; זוסמן ורומנוב, 2003; כהן, 2007).

המדינה מאפשרת העסקה של עובדים זרים, כחלק ממדיניות מכוונת, בענפים מסויימים בלבד: בניה, חקלאות וסיעוד וכמומחים בתחומים מסויימים שאין להם תחליף ישראלי. ענפים אלו מאופיינים במחסור חמור בכוח אדם, ובחוסר רצון של כוח העבודה המקומי לעבוד בהם. למעשה, ללא כוח עבודה זר, ענפים אלו לא יוכלו להמשיך להתקיים בישראל. בעבר, איפשרה המדינה העסקת עובדים זרים קבועים, שאינם מומחים, בענפי המלונאות, התעשייה והשירותים, אך היתרים אלו בוטלו¹ (רשות האוכלוסין וההגירה, 2016; זעירא ומשה, 2015; כהן, 2007).

סיבה נוספת המשפיעה על תופעת העובדים הזרים ומהגרי העבודה היא תופעת הגלובליזציה והתפשטות סחר החוץ בעולם. כחלק מתופעה זו, מוכנים עובדים ממדינות מתפתחות או מדינות עולם שלישי לעבור למדינות מפותחות ולעבוד שם במקצועות נדרשים ובשכר נמוך מהשכר המקובל באותה המדינה (שכר סף), שגם כך יהיה גבוה מהשכר המקובל במדינת המקור שלהם. זאת, במטרה לשפר את מצבם ומצב משפחתם מבחינה כלכלית. השכר הנמוך אותו הם מוכנים לקבל, לצד המחסור בעובדים מקומיים, הוא שיוצר להם ביקוש בקרב המעסיקים המקומיים. חשוב לציין כי מהגרי העבודה הבאים לארץ באים לעסוק במקצועות שאינם סחירים, ולא ניתן להעביר את הייצור שלהם לחו"ל, שם הוא יהיה זול יותר. כאשר מדובר במקצוע סחיר, כמו מפעל לייצור בגדים, למשל, סביר להניח כי בעלי המפעל יעבירו אותו למדינה בה הייצור בכללותו, כולל עלות העסקת העובדים, יהיה זול יותר (סמיונוב, 2005; משרד האוצר, 2007).

במקרים אחרים, הגירת מהגרי עבודה למדינה יכולה להיות מושפעת משיעורי הילודה הנמוכים באותה המדינה, דבר הגורם למחסור בכוח אדם, ומחייב את אותה המדינה לאפשר הגירת עובדים לתוכה. מנגד, מדינות מתפתחות או מדינות עולם שלישי, סובלות לרוב משיעורי ילודה גבוהים ומעודף כוח אדם אותו הן מעוניינות ל"יצא", בכדי להפחית את רמת העוני בשטחן (סמיונוב, 2005).

¹ העובדים הירדנים המועסקים כיום במלונות באילת, נחשבים לעובדים יומיים לא קבועים.